

Východočeši a ornitologická perla Slovenska

Eastern-bohemians and the ornithological pearl of Slovakia

Pavel Žďárek

Labská kotlina 971, 500 02 Hradec Králové

Úvod

V tomto příspěvku chci především mladší generaci ornitologů představit jednu z nejvýznamnějších ornitologických lokalit ve střední Evropě z úhlu pohledu nevelké party východočechů a jejich přátel, kteří na ní před více než 30 lety iniciovali výzkum tahu ptáků metodou jejich hromadného odchyty do nárazových sítí a kroužkování. Jedná se o přírodní rezervaci (PR) Senné-rybníky v severní části Východoslovenské nížiny v okrese Michalovce. Leží tedy v blízkém zahraničí (Slovenské republice), nikoliv však v cizině. V době nebývalého rozmachu informačních technologií by bylo zbytečné uvádět podrobný popis současného stavu lokality a jejího okolí, spíše chci zmínit počátky novodobých výzkumů a vedle vlastních zkušeností a prožitků citovat některé literární prameny, z nichž se čtenář dozví další podrobnosti.

Materiál a metodika

Podkladem pro zpracování úvodních kapitol o historii PR a její avifauně byly práce VOSKÁRA (1978) a DANKA (1995). Vlastní ornitologický výzkum jsme prováděli během krátkodobých výprav (2-8 dní) v letech 1973-1983 a 1988-1996 a to zejména koncem léta v době migrace bahňáků (20 exkurzí v intervalu 17.8.-19.9., jedna v červenci). Jarní exkurze v letech 1974, 1990 a 1991 byly úzce zaměřeny na noční odchyt protahujících jespáků bojovných (*Philomachus pugnax*) a v letech 1991-1995 a 1997 jinou skupinou ornitologů s důrazem na odchyt pěvců.

Východočechy se v tomto příspěvku rozumí skupina ornitologů z Hradce Králové a blízkého okolí. Byli to F. Bárta, J. Branda, M. Černý, T. Diviš, K. Dohnal, J. Flousek, M. Hromádko, V. Koza, H. Krausová, V. Lněničková-Hromádková, M. Mareček a P. Žďárek. Druhou část podzimní party tvořili ornitologové z Opavska: †B. Beneš (původem východočechem), F. Gazda, M. Holáň a J. Reger. Několika exkurzí se zúčastnili V. Hájek jun., P. Jech a Z. Tecl. Po roce 1990 se několika výprav zúčastnily také naše dospělé nebo dospívající děti: Jan Beneš, Jiří Beneš, M. Diviš, O. Dohnal, J. Žďárková-Konvalinová a P. Žďárek jun. Z hostů, kteří naše tábory alespoň krátkodobě navštívili, lze jmenovat například J. Voskára, A. Mošanského, A. Darolovou, P. Voříška, D. Kondělkou, autora publikace *Dravci v letu* K. Kováře (1975), zástupce státní správy, studenty a především zoologa Zemplínského muzea v Michalovcích Š. Danka, který s námi často na lokalitě nocoval a poskytoval nám i materiální pomoc. Zásahu na zorganizování odchyty bahňáků v červenci 1973 má †V. Hájek sen., v té době vedoucí Skupiny pro výzkum bahňáků v Československu.

Tábořili jsme většinou ve stanech celkem na 10 místech, v létě nejčastěji u severozápadního cípu rezervace nedaleko od mostu přes Černou vodu, v letech 1976-1978 dokonce uvnitř rezervace u její východní hranice, na poloostrově mezi rybníky CH-3 a CH-4 a v lukách východně a jižně od soustavy rybníků.

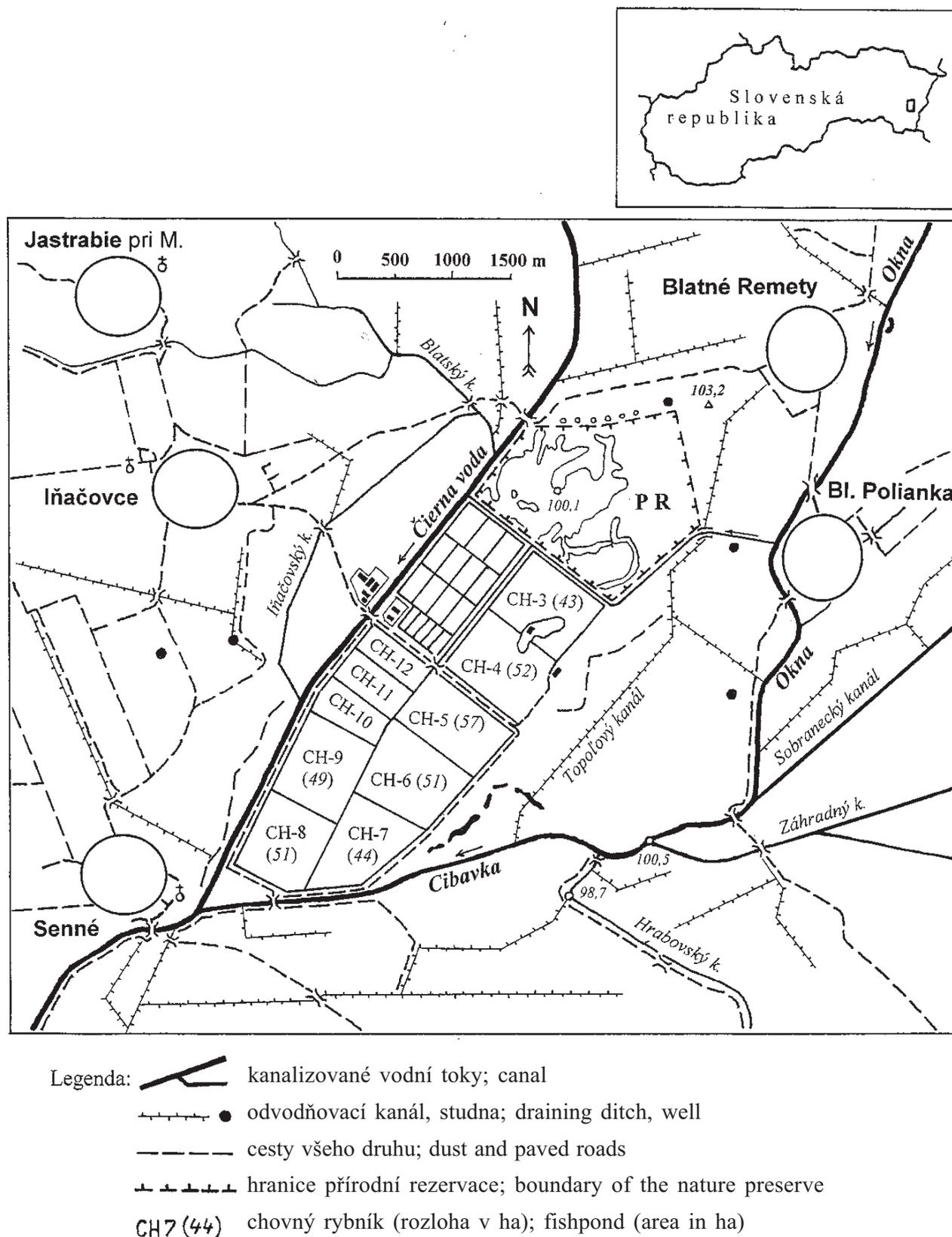
Povolení ke vstupu do rezervace a k odchytu ptáků jsme v prvních letech získali od Slovenského ústavu pamiatkovej starostlivosti a ochrany přírody (SÚPSOP), střediska Prešov, po rozdělení Československa od odbo-ru ochrany přírody a krajiny MŽP Slovenské republiky a to pouze pro ochran-né pásmo NPR Senné-rybníky. Časově omezené povolení ke vstupu (vjezdu) na rybníky jižně od rezervace „za účelem pozorování a kroužkování ptáků“ nám vydával š.p. Východoslovenský rybársky podnik.

Odchyty ptáků jsme prováděli koncem léta výlučně do nárazových sítí na bahnech a mokřinách, u keřů na pastvinách, u struh a na hrázích rybníků a na otevřeném prostranství s použitím vycpaného výra. Na jaře byly líčeny i malé sklopné sítě. V prvních letech jsme při stavbě nárazových sítí použí-vali přírodní klacky z „kulových“ vrbových keřů rostoucích severně od PR, později různé skládací tyče kovové a dokonce několik let vozil K. Dohnal na střeše auta otep vyschlých jasanových klacků až z Hradce Králové a vysta-voval se tak nechápavým dotazům celníků na Česko-Slovenské hranici. Kromě kroužkování jsme zaznamenávali (T. Diviš) biometrická data pro kartotéku tehdejšího Ústavu pro výzkum obratlovců ČSAV v Brně.

České a vědecké názvosloví ptáků, jakož i jejich systematické uspořádá-ní, bylo na základě doporučení výboru České společnosti ornitologické převzato z publikace vydané Muzeem Komenského v Přerově (HUDEC et al. 2003).

Historie vzniku přírodní rezervace a její vývoj

Zevrubné informace o inundačním území tzv. velké Senianské deprese od první poloviny minulého století, o významu této lokality pro migrující ptactvo, zájmu ornitologů a úsilí o její zákonnou ochranu podává VOSKÁR (1978). Inundační území kolem soutoku Černé vody a Cibavky (tok pod soutokem Okny a Sobraneckého potoka) rozprostírající se od úrovně Blat-ných Remet na severu po silnici spojující Stretavu s Pavlovci nad Uhem na jihu bylo v roce 1955 vyhlášeno za státní přírodní rezervaci na ochranu ptactva. Její rozloha činila přibližně 2000 ha (20 km²). Toto území však bylo znovu zahrnuto do programu vodohospodářských úprav Východosloven-ské nížiny, v rámci nichž byla mj. vybudována pod jižním úpatím Vihorlatu Podvihorlatská vodní nádrž, zvaná též Zemplínská Širava, o celkové rozloze 33,5 km², napuštěná v letech 1965-1966. V důsledku omezení jarních dlou-hodobých záplav přestala Senianská deprese plnit svoji funkci pro většinu migrujícího ptactva a ztrácela tak na významu. V té době se však zároveň v její severní části na katastrálním území obcí Iňačovce a Blatná Polianka započalo s I. etapou výstavby rybníční soustavy. Bylo vyhověno požadav-ku orgánů ochrany přírody zachovat část deprese s trvalou vodní plochou vyhrazenou výlučně k ochraně ptactva. Tomuto cíli sloužil od roku 1970 největší z trojice rybníků o rozloze 213 ha, přičemž zbývající dva (CH-3 a CH-4) o plošné výměře téměř 100 ha tvořily jakési ochranné pásmo budou-cí rezervace. Ta byla zřízena vyhláškou MK SSR dne 27.5.1974 pod č. 3582/

Obr. 1: Přírodní rezervace „Senné-rybníky“ a její okolí.

Fig. 1: Nature preserve „Senné-rybníky“ and their neighbourhood.

74-OP a dostala název „Senné-rybníky“. Druhá etapa výstavby rybníční soustavy byla dokončena v průběhu 80. let minulého století. Zahrnovala 8 velkých chovných rybníků (CH-5 až CH-12) o rozloze 316 ha, 11 menších chovných rybníků (výtažníků – V, číslovaných V-1 až V-11 po řadách ve směru od jihozápadu k severovýchodu) o celkové výměře asi 60 ha a 5 malých komorových rybníčků (K) o ploše asi 8 ha. Rozloha celé soustavy tak dosáhla zhruba 700 ha (Obr. 1). Je třeba podotknout, že výstavba takového počtu rybníků na rovině představovala nejen důmyslné technické řešení systému napouštění a vypouštění každého z nich, ale také přemístění velkého objemu materiálu. Soustava je napájena umělým kanálem od Blatné Polianky z Okny, voda se naopak vypouští do níže položené Černé vody.

Vlastní rezervace, přezdívaná „Vtáčnik“, má tvar nepravidelného pětiúhelníku, který na severovýchodě postrádá hráze, neboť tam hranice protíná suché plochy bývalých luk a pastvin. V době vzniku PR připadlo na souvislou vodní plochu se 2 umělými ostrovy jen asi 132 ha (62 %). Zbytek tvořily podmáčené plochy se spleť struh a kanálů a suchá zem. Časem se rybník pomalu zazemňoval, rozrůstala se mokřadní i suchozemská vegetace. K přelomu došlo v letech 1986-1988, kdy zůstala PR v důsledku vlekokoucích se oprav poškozených hrází a prohlubování dna rybníku u výpusti bez vody. Došlo k masovému šíření a vzrůstu vrbových křovin a topolů, které po následném zatopení poskytly ideální podmínky pro zahnízdění až 8 druhů brodivých ptáků (MOŠANSKÝ & PAČENOVSKÝ 1993). Problémy se zarůstáním vodními rostlinami (zejména orobincem a následně v omezeném rozsahu rákosem) měly od počátku i menší rybníky s intenzivním chovem ryb. Podrobněji popisuje vývoj rezervace a soustavy přiléhajících rybníků DANKO (1995), problémy s dodržováním ochranného režimu a údržbou biotopů KAŇUCH (1999).

Avifauna rezervace a jejího okolí

Soupis všech druhů ptáků, kteří se na území PR vyskytly, zřejmě nebyl publikován. Zprvu mne to poněkud zarazilo, ale nakonec jsem po vlastních zkušenostech pochopil, že by se takový pokus rovnal jen opisování atlasu evropského ptactva. Ostatně to není záměrem tohoto příspěvku. Různí autoři se proto zaměřovali jen na „vodní a u vody žijící ptactvo“. Tak VOSKÁR (1978) zmiňuje z prvních 5 let (1970-1974) 112 druhů, DANKO (1995) během dalších 20 let (1975-1994) přidává dalších 32 druhů (celkem tedy popisuje 144 druhů a mezi nimi např. jen 17 pěvců). Při jejich pročítání si člověk zároveň uvědomí, jak relativní je pojem „vzácnosti“. Čtenáře bych chtěl upozornit na to, že zmíněná Dankova práce uvádí 44 titulů použité literatury a tak si lze podrobnější informace o „vzácnějších“ druzích z původních pramenů obstarat. V tabulce u jednotlivých druhů uvádí charakter jejich výskytu, početnost ve sledovaném období a u hnízdících počet párů (nebo odhad). Uvedme si malou ukázkou zjištěných druhů: Kormorán malý (*Phalacrocorax pygmeus*), pelikán kadeřavý (*Pelecanus crispus*), kolpík bílý (*Platalea leucorodia*), ibis hnědý (*Plegadis falcinellus*), moták stepní (*Circus macrourus*, blíže viz BENEŠ & DANKO 1995), jeřáb panenský (*Anthropoides virgo*), chřástal malý (*Porzana parva*), pisila čáponohá (*Himantopus himantopus*), kulík mořský (*Charadrius alexandrinus*), ouhorlík černokřídlý (*Glareola nordmanni*), jespák skvrnitý (*Calidris melanotos*, blíže viz DANKO 1988),

jespák mořský (*C. maritima*), lyskonoh ploskozobý (*Phalaropus fulicarius*), rybák malý (*Sterna albifrons*), rybák severní (*Sterna sandvicensis*), rákosník ostřicový (*Acrocephalus paludicola*) apod.

Působení východočechů na lokalitě

Jak se to vlastně východočeši na dálný východ Slovenska do bažinaté stepi mezi Michalovcami a Užhorodem dostali? V 60. letech minulého století v Československu nápadně vzrostl počet okroužkovaných bahňáků. Průkopníkem jejich odchyty do vlastnoručně vyráběných sítí, ale i bludišť (rojse) z drátěného pletiva nebo hrubší síťoviny, byl V. Hájek (1932-1995). Začátkem srpna 1969 jsem ho poprvé pozval na místo budované přehrady Rozkoš u České Skalice, kde se v tu dobu zdržovalo hodně bahňáků, zejména bekasin otavních (*Gallinago gallinago*) a vodoušů bahenních (*Tringa glareola*). Pro výzkum a kroužkování této skupiny mokřadních ptáků si nás naprosto získal. S jeho pomocí jsme v tomto roce na přehradě chytili 149 ex. 9 druhů, v následujícím roce již 232 ex. 13 druhů. V roce 1970 V. Hájek založil Skupinu pro výzkum bahňáků. V prosinci 1971 jsme se oba znovu setkali na VI. ornitologické konferenci pořádané v přednáškové síni Moravského muzea v Brně ornitologickou sekcí Přírodovědeckého klubu tohoto muzea a ornitologickou sekcí Čs. společnosti zoologické při ČSAV. Na této konferenci přednesl velice zajímavý referát nazvaný „Štátna prírodná ornitologická rezervácia Senné v nových podmienkach“ J. Voskár. Zde jsme se také mj. dohodli na společném publikování článku o výskytu keptušky stepní (*Vannellus gregarius*) v roce 1971 v ČSSR (ŽDÁREK & VOSKÁR 1972). Spolu s V. Hájkem jsme také projevíli zájem podívat se k oné zaslíbené rezervaci na východním Slovensku a pokusit se kroužkováním bahňáků získat zahraniční zpětná hlášení z tohoto dosud opomíjeného koutu republiky. Sám jsem se s J. Voskárem znovu setkal v létě 1972 na Malé Fatře a následně jsme vykorpondovali moji první návštěvu Senného na jaro 1973.

Do Michalovců jsem přijel vlakem 14.4.1973 ráno. Odtud jsme jeli s J. Voskárem služebním autem přes Blatné Remety přímo k rezervaci. V drobném a vytrvalém dešti jsme celý rybník obešli. Po loukách popoletovala spousta táhnoucích konipasů lučních (*Motacilla flava*), na louce a mělčinách jsme pozorovali 9 druhů bahňáků, nad rybníkem přelétlo hejno 18 adultních racků žlutohých (*Larus fuscus*). Potom jsme pokračovali k severu přes Zavadku, Jovsu a Kusín k Zemplínské Šíravě, kde jsme se v objektu biologické stanice obhospodařované bratislavským střediskem SÚPSOP trochu ohřáli a usušili. Téhož dne jsem na noc cestoval vlakem domů.

Dalšího vyjednávání o možnosti ubytování na chatě u Šíravě pro plánovanou letní akci a zároveň o povolení ke kroužkování v obou rezervacích (Senné a východní část Zemplínské Šíravě) se ujal V. Hájek. Záhy se však ukázalo, že objekt biologické stanice v létě slouží rekreačním účelům a na dobu prázdnin je zcela obsazen. Přípravy pokračovaly s plánovaným ubytováním ve vlastních stanech. První dorazil na lokalitu u Šíravě V. Hájek s rodinou autem 16.7.1973. Stan postavil za chatou na pozemku SÚPSOP, odkud však byl druhý den příslušníkem SNB (zřejmě na udání rekreaantů z chaty) vykázán na veřejné tábořiště Blatá. V tu dobu byly na severním

břehu Šíravy desetitisíce rekreatantů. Je proto s podivem, že jsme se tam (bez mobilních telefonů) až na Z. Tecla, který absolvoval 1500 km vlakem zbytečně, všichni našli (T. Diviš, J. Branda, J. Flousek a P. Žďárek). 21.7. jsme se natřikrát přesunuli do katastru obce Iňačovce u rezervace Senné, kde jsme se zdrželi do 25.7. Chytlo se tam do 246 m sítí 46 bahňáků, zčásti ještě místní populace. Nebyli to však první okroužkovaní bahňáci v Senném, neboť již ve dnech 7.-9.6. tam podnikli neplánovanou výpravu M. Šnajdar a P. Kaňuščák z Piešťan (označili 8 ptáků).

První plánovanou akci do rezervace Senné uskutečnila ve dnech 6.-9.9.1973 dvojice východočechů T. Diviš a P. Žďárek. Dopravními prostředky byly vlak, autobus a pěší přesun s bagáží pod topoly u severního okraje PR. Na začátku akce nás navštívil J. Voskár (přijel na motocyklu) a poprvé jsme se setkali se Štefanem Dankem. Tábor tvořil jediný nevelký stan. V rezervaci byly s ohledem na stav vody ideální podmínky pro odchyt bahňáků, kterých jsme určili 17 druhů a do cca 150 m sítí s velkými oky se jich chytlo 152 (13 druhů), dále 2 kachny divoké, 1 racek chechtavý, 1 vlaštovka obecná a 1 červenka obecná. Okroužkovali jsme nejvíce 58 jespáků obecných (*Calidris alpina*) a 28 bekasin otavních, chytlo se však také 9 opatrných vodoušů šedých (*Tringa nebularia*), které bahňákáři řadí k „ornitologické vysoké“. Největšího překvapení se nám dostalo časně ráno 8.9. Z první kontroly sítí přinesl T. Diviš o půl páté ráno jespáka skvrnitého! Jednalo se o první doklad pro Československo. Ptáka jsme určili hned na místě podle atlasu a z nedostatku jiné možnosti ho odvezli k preparaci do Čech (Slezského zemského muzea v Opavě) s vědomím, že se na Slovensko vrátí. A aby toho nebylo málo, za přítomnosti Š. Danka se večer 7.9. chytl velký netopýr s rozpětím křídel téměř 0,5 m, který prokousal i pevnou síť. Štefan ho odvezl do muzea, kde ho dodatečně určil jako netopýra obrovského (*Nyctalus lasiopterus*; HANÁK & DANKO 1975). Úspěch celé této akce byl nečekaný. Poté, co vešel ve známost mezi slovenskými muzejníky, zdvihla se vlna jejich protestů proti J. Voskárovi, který nám vydal povolení ke kroužkování. Z následné čilé korespondence se dalo vycítit, že naše (a Kaňuščákovy) pěkné výsledky natolik upozornily na pozitiva této činnosti, že muzejníci chtěli najednou sami intenzivněji pracovat se sítěmi, aby nebyla potřebná pomoc jiných. Byl jsem upozorněn, abych své dojmy ze Senného příliš nešířil, aby se nestalo, že potom bude chtít jezdit chytat ptáky celá plejáda neznámých lidí bez vědomí orgánů ochrany přírody a bez kontroly. V dopise z 1.11.1973 mně J. Voskár mj. píše: „*V Sennom sa v minulosti dosť nastrielaťalo, pritom nikto ani z muzejníkov, ani iných pracovníkov nezaložil vtákom ani jeden krúžok, k čomu je táto lokalita priam predurčená. Ja vynaložím všetko úsilie, aby sa o Sennom len nehovorilo jako o významnej migračnej lokalite, ale aby sa aj základný výskum migrácie prevádzal prakticky*“. Při této příležitosti musím upozornit na slova prof. O. Feriance, která napsal o inundačním území u Senného již v roce 1955 (FERIANC in VOSKÁR 1978): „*Na základe uvedených vlastností sa mi zdá, že senianska lokalita je predestinovaná, aby sa stala miestom výskumu problematiky ťahu vtáctva a veľmi významnou obrúčkovacou stanicou*“.

Dá se tedy říci, že naše a Hájkova námaha nebyly marné. V 6. zprávě Skupiny pro výzkum bahňáků z 14.11.1973 uzavírá V. Hájek zkušenosti z výprav na východní Slovensko takto:

1. Přes všechny potíže bylo cíle pro letošní rok dosaženo, z množství okroužkovaných bahňáků můžeme podle počtu pravděpodobnosti čekat minimálně 7 zpětných hlášení.
2. Doporučit za koordinátora akcí jednoho místního pracovníka, kupříkladu dr. Štefana Danka, pokud bude souhlasit. Dále je třeba poděkovat dr. J. Voskárovi za veškerou pomoc, kterou dosud při plnění svých povinností poskytl a jistě i nadále bude poskytovat.
3. Nedopustit „černé“, neplánované výpravy do rezervace Senné, tím více však podporovat další výzkum obou rezervací podle plánu. Lépe zajistit základny pro pobyt – nejraději pod střechou.
4. Akce vyvolaly odezvu u muzejních pracovníků. Zjistit, kdo z nich by se chtěl zúčastnit dalších akcí a po získání potřebných dovedností (do řídkých sítí se bahňáci dosti zapletou a husté sítě pro přítomnost kachen a netopýrů lze použít jen se značným rizikem) s vyjímáním chycených ptáků ze sítí bez poškození, stavěním sítí a jejich údržbou pomoci zajistit obstarání potřebné výbavy tak, aby započatá práce mohla plynule pokračovat a dále se rozvíjet.
5. Doporučit vyškolení pomocníků z místních zájemců. Pokud nebude dostatečně zvládnuto východoslovenskými ornitology, nadále poskytovat potřebnou pomoc.

Také kroužkovací výsledky na sebe nenechaly dlouho čekat. V následujících zprávách „Skupiny“ z února a listopadu 1974 se dozvídáme, že ze dvou jespáků obecných označených v rezervaci 9. a 10.9.1973 byl 1 střelen 7.10.1973 v severní Itálii a druhý kontrolován (!) o týden později v jižní Francii. Zároveň došlo první zahraniční zpětné hlášení (ZZH) jespáka křivozobého (*Calidris ferruginea*) v historii naší kroužkovací stanice. Pták kroužkovaný 9.9.1973 v Senném byl 8.12. téhož roku chycen na lodi obeplovující právě západní výspu Afriky. Dále bylo oznámeno, že se do „Skupiny“ přihlásil Š. Danko, který v příštích letech skutečně koordinoval činnost ukázněných kroužkovatelů v rezervaci, resp. jejím ochranném pásmu.

Přestože jsme na letní akce jezdili zhruba ve stejném termínu na přelomu srpna a září, situace na lokalitě byla pokaždé v různých ohledech zcela jiná. Kolem ploché krajiny luk, pastvin a kukuřičných nebo slunečnicových polí, z níž jen místy trčely skupiny vrbových keřů, se v dálce zvedaly kulisy mohutných pohoří. Na severu Vihorlatu (1076 m n.m.), na východě na ukrajinské hranici Popričného (1024 m n.m.) a na západě v dvojnásobné vzdálenosti Slánských vrchů (855 m n.m.). Pouze jižní obzor zůstával otevřený. Na jeho horizontu jsme vídali hradbu lužního lesa na břehu Uhu, v dálce vysoké komíny elektrárny Vojany a v noci mihotavá světla věží na těžbu zemního plynu. Kontinentální podnebí se vyznačovalo velkými výkyvy teploty vzduchu během dne (až 30°C). Začátkem září jsme totiž zaznamenali na mělkých kalužích ledový kříš. Akce jsme museli plánovat s předstihem, proto nebylo prakticky možné sladit pobyt na lokalitě s termíny vypouštění chovných rybníků. Pokud to vyšlo a bahňáci přilétli, nastaly žně a bezesné noci. V opačném případě jsme věnovali více pozornosti dennímu odchytu pěvců

a dravců, případně podnikli výlet do vzdálenějšího okolí. Situace na podzim (v létě) a na jaře byla naprosto odlišná. V následujících odstavcích chci nejprve heslovitě popsat průběh podzimních akcí. Nazývali jsme je „Erólia“, to podle synonyma používaného ve starších atlasech severoamerických ptáků (např. ROBBINS et al. 1966) pro většinu příslušníků rodu *Calidris*, tedy i pro jespáka skvrnitého, nejvzácnější úlovek z prvního roku výzkumů na lokalitě.

5.-10.9.1974: Tábor pod topoly u severního břehu. Odchyt jen na bahnech, bahňáků málo, ale chycen 1 kulík mořský. Dále kroužkována potápka černokrká (*Podiceps nigricollis*), kachna divoká (*Anas platyrhynchos*), 3 čírky obecné (*Anas crecca*), 2 čírky modré (*Anas querquedula*), poštolka obecná (*Falco tinnunculus*) a kalous pustovka (*Asio flammeus*).

8.-13.9.1975: Tábor pod topoly u severního břehu PR. Odchyt jen na bahnech. Pohroma s břehulemi říčními (*Riparia riparia*): do sítí s velkými oky se jich při ranním „rojení“ (rozletu) chytlo 420, dále 9 vlaštovek obecných (*Hirundo rustica*) a 6 jiříček obecných (*Delichon urbica*)! Bahňáků chyceno 106, z toho 2 kulíci bledí (*Pluvialis squatarola*) a juvenilní jespák malý (*Calidris minuta*) s finským kroužkem, dále 5 čírek obecných a 3 rybáči černí (*Chlidonias niger*). Pozorování 2 rybáči velkozobí (*Sterna caspia*), táhly lindušky rudokrké (*Anthus cervinus*).

12.-16.9.1976: Jeden stan na poloostrovku v nitru rezervace. Velmi nízký stav vody, dalo se přejít na východní ostrov. Barbarská vedra zakončena prudkou podvečerní bouří (zkáza sítí na bahnech). Bahňáků málo; první odchyt pěvců – na nocovišti v orobinci nedaleko od stanu okroužkováno 74 konipasů lučních.

20.-25.8.1977: Tábor vedle keřů u východní hranice Vtáčnicka. Chladno, téměř denně přšelo, vítr. Bahňáci okroužkováni 103, z toho 59 vodoušů bahenních, 6 vodoušů kropenatých (*Tringa ochropus*), 1 koliha malá (*Numenius phaeopus*) a 2 lyskonozi úzkozobí (*Phalaropus lobatus*). První odchyt dravců u vycpaného výra – 1 moták pochop (*Circus aeruginosus*) a 2 motáči lužní (*C. pygargus*). Na bahnech chycen holub doupňák (*Columba oenas*); ve dnech 21.-23.8. silný tah rorýsů obecných (*Apus apus*); chyceni dva strnadi luční (*Miliaria calandra*).

21.-25.8.1978: Tábor na stejném místě jako vloni. Pro vytrvalý déšť jsme první noc po příjezdu vlakem museli přečkat v Michalovcích. Neúčast Slezanů – nechytali se dravci. Bahňáků málo, kroužkováno jen 28 ex. a 53 pěvců.

19.-23.8.1979: Tábor na louce jihovýchodně od rybníka CH-4. V rezervaci max. hladina, nevhodné pro bahňáky. 20.8. exkurze na Šíravu s klesající hladinou: 11 druhů bahňáků vč. lyskonoha úzkozobého. Odchyt bahňáků na ryb. CH-4 – 60 ex., z toho 25 pisíků obecných (*Actitis hypoleucos*), 5 adultních jespáků obecných (všichni pelichali ruční letky, z toho 3 aktivně, 2 měli výměnu přerušenu u 6. RL, resp. 5. RL), 2 juv. jespáci šedí (*Calidris temminckii*) a 2 juv. lyskonozi úzkozobí. Desítky rybáků černých (1 chycen), 2-3 rybáči bělokřídli (*Chlidonias leucoptera*). Odchyt dravců: 1 káně lesní (*Buteo buteo*), 1 moták lužní a 3 poštolky obecné; v noci 3 kalousi ušatí (*Asio otus*).

15.-19.9.1980: Nocování ve zděném domku na hrázi mezi rybníky CH-3 a CH-4. Bez bahňáků, chycen jen 1 vodouš tmavý (*Tringa erythropus*). U výra chyceni: 3 káně lesní, poštolka obecná, 2 kalousi ušatí, 3 vrány šedé (*Corvus cornix*) a straka obecná (*Pica pica*). Na rybníku CH-4 lyskonoh ploskozobý.

30.8.-5.9.1981: Tábor jižně od soustavy budovaných rybníků na břehu umělého koryta Cibavky. Odchyt dravců neúspěšný, jeden vycpaný výr ukraden. Odchyt pěvců v keřích, zde i 17 hrdlíček divokých (*Streptopelia turtur*). Sítě na bahňáky v místech původních meandrů Cibavky na dně budovaných rybníků. Tam chyceno mj. 6 lyskonohů úzkozobých (5 ex. Danko).

23.-28.8.1982: Tábor u severní hranice Vtáčnicka pod topoly. Slunečno, beze srážek, ale svěží východní až jihovýchodní vítr. Létá hodně dravců. U výra chycena 3 káně lesní, moták lužní, 3 poštolky obecné, poštolka rudonohá (*Falco vespertinus*) a sova pálená (*Tyto alba*). Pozorovány min. 2 káně bělochvosté (*Buteo rufinus*), na mělčinách rezervace až 15 kolpíků bílých, na laguně tahové hejnko 40 břehoušů černoocasých (*Limosa limosa*), v PR denně nocovalo 20 jeřábů popelavých (*Grus grus*), kteří přiletovali pravidelně v 19.10 až 19.20 hod. SEČ někde z polí od severu. Z pěvců táhli lindušky lesní (*Anthus trivialis*), 15 ks chyceno, ťuhýci obecní (*Lanius collurio*), lejsci černohlaví (*Ficedula hypoleuca*) aj.

20.-26.8.1983: Tábor na stejném místě jako vloni. Velké sucho, špatná kvalita vody v rezervaci ("hrachová polévka"). Odchyt bahňáků v PR a na rybníku CH-4. Napuštěny jsou další 3 velké rybníky z nově budovaných. Bahňáků málo, zvýšený stav dravců rodu *Circus*: v suché části rezervace se navečer soustředilo až 40 pochopů a 10-12 motáků lužních. Kolem tábora přelétl adultní sokol stěhovavý (*Falco peregrinus*) a káně bělochvostá. Pozorování mandelík hajní (*Coracias garrulus*) a dudek chocholatý (*Upupa epops*); chyceno 16 lindušek lesních (tah), táhnou rákosníci proužkování (*Acrocephalus schoenobaenus*). Dospělá cvrčilka slavíková (*Locustella luscinioides*) pelichala ruční letky obvyklým způsobem pěvců (ŽDÁREK 1990). U napajedla na strouze severně od tábora chyceno 28 hrdlíček divokých a strakapoud velký (*Dendrocopos major*).

V letech 1984-1987 jsme výpravy na dálný východ vynechali. Krátkou exkurzi jsme podnikli až 20.-24.8.1988. Stany jsme tentokrát postavili na levém břehu Černé vody pod hrázemi nově vybudovaných výtažníků, z nichž byl jeden vypuštěný. Bahňáků se chytlo 31, mezi nimi jespáček ploskozobý (*Limicola falcinellus*) a opět lyskonoh úzkozobý. U plotu rybářského objektu se podařilo chytit mj. 24 konipasů lužních, kteří poblíž nocovali.

19.-26.8.1989: Zvoleno nové tábořiště vedle skupiny akátů (stín!) u severozápadního rohu rezervace nedaleko od mostu přes Černou vodu a cesty z Blatných Remet do Iňačovců. Vedro, sucho, ale PR i rybníky na max. stavu. Úspěšná akce. Přítomnost 8 dospělých osob umožnila rozvinout aktivitu. Bahňáků chyceno 88, nejvíce 36 bekasin otavních. Z „nových“ druhů chyceni např. bukáček malý (*Ixobrychus minutus*), křepelka polní (*Coturnix coturnix*), krutihlav obecný (*Jynx torquilla*), moudivláček lužní (*Remiz pendulinus*) a 10 ledňáčeků říčních (*Alcedo atthis*). Úspěšný byl také odchyt dravců a sov: 14 kání lesních, 2 motáci pochopi, 2 poštolky obecné, 3

sovy pálené, 12 kalousů ušatých a kalous pustovka. Využit byl také tah některých pěvců: chyceno 41 juv. ťuhýků obecných, celkem 75 pěnic (*Sylvia spec.*), 17 bramborníčků hnědých (*Saxicola rubetra*), 6 budníčků lesních (*Phylloscopus sibilatrix*) atd. Pozorovali jsme celkem 109 druhů ptáků. Poprvé se ve větším počtu objevili kormoráni velcí (*Phalacrocorax carbo*), kteří v počtu 250-300 ex. nocovali na ostrovech Vtáčniku a za potravou někteří létali zřejmě až na Šíravu (cca 10 km). Z noční oblohy jsme se naučili odlišovat „kvak“ kvakošů nočních (*Nycticorax nycticorax*) od podobného „chau“ bukačů velkých (*Botaurus stellaris*).

18.-26.8.1990: (bez mé účasti; výsledky převzaty ze souhrnného přehledu pro orgány OP, autor není uveden). Tábor jako 1989. Celkem okroužkováno 483 ptáků, z toho 107 bahňáků, 15 dravců, 13 sov, 11 ledňáčků říčních, 36 konipasů lučních, 17 lejsků černohlavých, 2 žluvy hajní (*Oriolus oriolus*), 31 ťuhýků obecných, 52 budníčků větších (*Phylloscopus trochilus*), 38 rákosníků proužkovaných, 12 cvrčilek slavíkových atd.

17.-24.8.1991: Tábor jako 1989. Celkem okroužkováno 346 ptáků. Dařilo se bahňákářům – 140 ex. 15 druhů, mezi nimi 7 jespáček ploskozobých a 2 kolihy velké (*Numenius arquata*). Bylo málo drobných hlodavců, proto bylo málo dravců a sov. Chytl se jen 1 včelojed lesní (*Pernis apivorus*) a vzácný moták stepní. Také pěvců bylo méně, vyskytli se však v pestré škále 29 druhů.

22.-28.8.1992: Tábor jako 1989. Tropická vedra celý týden. Hladina vody v rezervaci max., rybník CH-3 vhodný, CH-4 příliš zarostlý. Z výtažníků vhodný jen V-7, ostatní plné. Celkem chyceno 308 ptáků, z toho jen 79 bahňáků (poprvé břehouš černoocasy), ale 24 dravců a 10 sov. Mezi pěvci dominovalo 35 strnadů rákosních (*Emberiza schoeniclus*), 32 ťuhýků obecných, 21 pěnic hnědokřídých (*Sylvia communis*), 14 lindušek lesních atd. Mezi pozorovanými ptáky zaujalo např. 50 kolpíků bílých, asi 50 jeřábů popelavých, kulík mořský, kolihy malá, rybák velkozobý aj.

21.-28.8.1993: Tábor jako 1989. Početná výprava, z Hradce Králové 2 auta. Po příjezdu chladno, 2. den se oteplilo na 29°C a na 23.8. tropická noc (v 5.30 hod. ještě 22,5°C), odpoledne 30,5°C. Na dně výtažníku V-2 traktor kosil vegetaci (hlavně orobinec), V-7 a V-11 se vhodnými bahny. Velká koncentrace ptáků na rybnících CH-7 a CH-8: až 115 kolpíků bílých, 37 volavek bílých (*Egretta alba*), tisíce kachen, až 20 kameňáčků pestrých (*Arenaria interpres*) a na této lokalitě vzácný jespák písečný (*Calidris alba*). Bahňáků určeno celkem 23 druhů, např. ve skupině 240 ex. na rybníku CH-8 bylo 16 druhů. Na příliš velké ploše však nebyl odchyt úspěšný (jen 30 ex.). Nad Cibavkou kroužilo v termice za vytrvalého štěbetání 15-20 vlh pestrých (*Merops apiaster*). Dravců kroužkováno 13 (též jestřáb lesní a včelojed lesní); pěvců bylo málo, v bezlesé krajině překvapil brhlík lesní (*Sitta europaea*). Nad tábor se přilétl podívat orlík krátkoprstý (*Circaetus gallicus*).

3.-10.9.1994: Tábor jako 1989. Podmínky pro bahňáky nevhodné – všechny rybníky CH a K a většina V plné, V-1, 5 a 8 zcela suché. Bahňáci určováni často jen podle hlasu na přeletu, nechytáni. Podniknuty výlety do okolí. Dravců určeno 13 druhů (více než bahňáků), chyceno 22 ex. (též ostříž lesní, *Falco subbuteo*), kroužkováno 15 sov. Mezi pozorovanými dravci káně

bělochvostá, poštolka rudonohá, orel křiklavý (*Aquila pomarina*), orlík krátkoprstý a především dospělý samec motáka stepního, který se pravidelně po 15. hodině zjevoval nad loukami na pravém břehu Černé vody. Přilétal nízkým letem a vždy opět záhadně zmizel. Říkali jsme mu proto „fantom“. Na vycpaného výra ani puštíka nereagoval, hleděl si jen kobylyk, sarančat a jiné potravu v trávě. Pěvců jsme kroužkovali 31 druhů, z nich nejvíce 70 strnadů rákosních.

26.8.-2.9.1995: Tábor jako 1989 (bez mé účasti). Informace ze „staniční knihy“ vedené V. Kozou. Špatné počasí, chladno, občas přeháňky, vítr. Podmínky pro bahňáky méně vhodné. 26.8. silný průtah motáků (pochopů asi 600, motáků lužních 14, 1 moták pilich, *Circus cyaneus*). Na pravém břehu Černé vody shromaždiště čápů bílých (*Ciconia ciconia*), napočítáno až 280 ex. Tříkrát zaznamenán přelet orlíka krátkoprstého. Volavek bílých určeno více než 200 ex. Silný tah konipasů lučních, u severního okraje PR 4-5 ex. vlhy pestré. Bahňáků kroužkováno 41, dravců 15 (2 jestřábi lesní, *Accipiter gentilis* a ostříž lesní), sov 20 (13 kalousů ušatých a 7 kalousů pustovek!), pěvců jen 48.

17.-24.8.1996: Tábor jako 1989. Poslední podzimní „Erólia“ v minulém století a možná i vůbec. Připojilo se několik náhodných návštěvníků (studentů). Stále teplé počasí s občasnými nočními přeháňkami. Tábor byl ve znamení žab. Jednalo se o velké ex. skokana ostronosého (*Rana arvalis*), kuňky obecné (*Bombina bombina*) a rosničky zelené (*Hyla arborea*). Zaznamenán byl výskyt 113 druhů ptáků. Podmínky pro bahňáky špatné, rovněž tak pro dravce a sovy. Zaměřili jsme se na odchyt protahujících pěvců: okroužkováno 278 ex., mezi nimi 112 pěnic (např. 73 hnědokřídlých a 3 vlašské, *Sylvia nisoria*), 45 budníčků větších, 26 rákosníků proužkovaných, 28 ťuhýků obecných atd. Většina sítí byla předčasně stažena navečer 22.8. poté, co byly 2 z nich odcizeny snědými chlapci.

Samostatnou kapitolou jsou **jarní výpravy** k PR Senné-rybníky. Po prvních zkušenostech z roku 1973 jsme neodolali pokušení ohlásit se na tuto lokalitu se sítěmi také na jaře příštího roku. Ve třech jsme strávili u severní hranice Vtáčnicka jen 2 noci (28.-30.4.1974), celkem 50 hodin, setkali jsme se se Š. Dankem, J. Voskárem a A. Mošanským. Zážitek to byl náramný. V rezervaci bylo hodně vody, přesto jsme mohli na okraji bahnitého severovýchodního břehu postavit soustavu 126 m sítí s velkými oky na bahňáky. Výsledek odchytu nebyl podstatný (celkem 68 ptáků, z toho 32 jespáků bojovných a 22 racků chechtavých, *Larus ridibundus*, kteří zde v následujících letech vytvořili největší kolonii asi 1000 párů; MOŠANSKÝ 1978). Přestože jsme se od sítí nemohli příliš vzdalovat, stačil jsem si za tu krátkou dobu zaznamenat 70 pozorovaných druhů ptáků. Jarní aspekt má svoje kouzlo, přírodní scéna se neustále obměňuje, výrazná je také zvuková kulisa. Rozmanité hlasy neustávají ani v noci, pod plachtou stanu jsou všechny slyšet. Vedle neustávajícího křiku racků a kvákání kachen se za šera ozývaly čisté flétnové tóny tokajících vodoušů rudonohých (*Tringa totanus*) a břehoušů černoocasých, trylkování kolih malých a v noci pak dutý hlas tokajícího kalouse pustovky připomínající volání dudka chocholatego. Na lokalitu jsme se toho roku vrátili ještě začátkem září, jarní odchytovou akci jsme však uspořádali až po 15 letech v roce 1990. Podle publikovaných

ZZH tam ve druhé polovině 70. let kroužkovali ptáky piešťanští ornitologové P. Kaňuščák a M. Šnajdar, v 80. letech nepravidelně E. Hrtan jun., V. Sviečka, V. Votýpka a F. Zicha.

Soustava rybníků u Senného byla v roce 1990 zásluhou Š. Danky zahrnuta do mezinárodního programu sčítání bahňáků protahujících evropským vnitrozemím organizovaného od roku 1979 ornitologickým pracovním společenstvem (OAG) z Münsteru (Severní Porýní Vestfálsko). Sčítání se provádělo každý týden od března do začátku listopadu. 7. dubna 1990 jsem přijel sám do Michalovců, se Š. Dankem jsme provedli sčítání bahňáků a v noci odchytil jespáků bojovných (okroužkováno 34 ex.), druhý den jsem se vrátil domů.

Lepších výsledků jsme dosáhli na jaře 1991. Účastnil jsem se celkem tří akcí. Ve dnech 30.3.-1.4. jsme s M. Ballou nocovali v malé maringotce rybářů. Za obě noci se chytlo jen 35 bahňáků 6 druhů (mezi 29 jespáky bojovnými měla 1 samice italský kroužek), dále 4 čírky a racek bouřní (*Larus canus*). Ve dne jsme prováděli soupisy bahňáků na rybnících, z nichž jich bylo 8 vypuštěno. Setkali jsme se s mnohatisícihlavými hejny jespáků bojovných (např. na 2 sousedních ryb. jich bylo za poledne asi 12.000 ex.), pohromadě jsme zastihli asi 1500 čejek chocholatých (*Vanellus vanellus*), 1200 kulíků zlatých (*Pluvialis apricaria*), 600 břehoušů černoocasých, desítky vodoušů rudonohých apod. Na louce severně od Vtáčnicka „tančili“ 3 jeřábi popelaví. Z pěvců výrazně táhly červenky obecné (*Erithacus rubecula*), objevily se první vlaštovky obecné, mezi linduškami lučními 2 lindušky horské (*Anthus spinoletta*) atd. Ve dnech 8.-12.4.1991 uspořádali východočeši jarní Erólíi. Nocovali jsme na podlaze v objektu bývalé kachní farmy u ryb. CH-4. Spolu se Š. Dankem jsme podnikli 2 zdařilé noční odchvy na nocovišti jespáků bojovných (okr. celkem 207 ex.), hoši z hradecké party chytali většinou pěvce v rákosí a keřích na hrázích a na poloostrově mezi ryb. CH-3 a CH-4. Okroužkovali mj. 66 strnadů rákosních, 11 sýkořic vousatých (*Panurus biarmicus*), 8 cvrčilek slavíkových, 8 moudivláček lužních a také jediného kosa černého (*Turdus merula*) z této lokality. Sám jsem se k rezervaci na zhruba 32 hodin vrátil ještě 30.4.1991. Na ryb. CH-10 jsme opět vystihli nocoviště jespáků bojovných. Chytlo se jich 120, kromě nich několik dalších bahňáků. Všechny ptáky Š. Danko měřil, vážil a zaznamenával postup pelichání. Tentokrát se chytil 1 ex., u něhož nebylo možno podle délky křídla určit pohlaví (173 mm). Zřejmě se jednalo o samce, ale zbarvením se podobal samicím bez náznaku pelichání. 30.4. byli přítomni filmaři z Bratislavy, 1.5. přijeli na lokalitu B. Murin a S. Harvančík se 3 pomocníky.

Jarní Erólia v roce 1991 natolik zaujala její účastníky, že si většina z nich zopakovala dlouhou cestu na východ ještě v následujících 4 letech a naposledy v roce 1997. Sám jsem vždy chyběl, neboť jsem v té době jezdil za hnízdicími vodouši kropenatými na Třeboňsko. Akcí se účastnila zpravidla čtveřice ornitologů ze skupiny: K. Dohnal, V. Koza, M. Mareček, V. Hájek jun., P. Jech (2x) a Z. Tecl (1x). V roce 1992 zvolili termín 25.4.-2.5. Nejprve se usadili na břehu Cibavky jižně od rybníků, během akce se přemístili na dvůr již pokročile zdevastované kačenárny u ryb. CH-4. Vydařil se jim odchyt protahujících bahňáků: 70 jespáků bojovných, 52 vodoušů bahenních a 8 dalších druhů, celkem 147 ex. Z pěvců se podařilo v křovinách u Cibavky

okroužkovat mj. 11 slavíků obecných (*Luscinia megarhynchos*), na druhém stanovišti měli více štěstí na rákosinové druhy, tj. rákosníky, cvrčilky, sýkořice vousaté a strnady rákosní, celkem 200 ex., z nich 132 rákosníků proužkovaných.

2.-8.5.1993 byl tábor na osvědčeném místě u ryb. CH-4. Bahňáků bylo málo, kroužkovali mj. 2 kukačky obecné (*Cuculus canorus*) a tentokrát jen 20 druhů pěvců, mezi nimi 212 rákosinových ptáků, úhrnem 307 ex. Nejvíce radosti však vyvolala chycená adultní volavka vlasatá (*Ardeola ralloides*).

23.-30.4.1994 bylo hlavní stanoviště rovněž u bývalé kačenárny. Celkový počet okroužkovaných ptáků i jejich druhová skladba byly srovnatelné s předchozím rokem. Bahňáků bylo pro nevhodné podmínky málo, chytli se však 2 rackové chechtaví a 6 rybáků černých. Mezi kroužkovanými pěvci se poprvé objevil slavík modráček střeoevropský (*Luscinia svecica cyane-cula*), rákosinových ptáků celkem 203, mezi nimi 14 sýkořic vousatých.

Nejúspěšnější jarní výprava co do počtu okroužkovaných ptáků se uskutečnila v roce 1995. Její termín byl posunut až na 6.-13.5. Pětičlenná družina stanovala poblíž zděného domku na hrázi mezi ryb. CH-3 a CH-4 u bohatě křovinami zarostlých poloostrovů vybíhajících do obou rybníků. Během 8 dnů se podařilo se okroužkovat 628 ptáků 46 druhů. Polovinu z 87 chycených bahňáků tvořili protahující vodouši bahenní, chytli se také 4 velice opatrní vodouši tmaví a 7 nejmenších evropských bahňáků – jespáků šedých. Dosud probíhal tah některých pěvců. Za zmínku stojí odchyt 3 lindušek rudokrkých, 64 konipasů lučních, 4 slavíků tmavých (*Luscinia luscinia*), slavíka modráčka střeoevropského, 91 rákosníků obecných (*Acrocephalus scirpaceus*), 243 rákosníků proužkovaných, 11 cvrčilek slavíkových, 27 sýkořic vousatých atd. Zajímavý je i výčet 130 pozorovaných druhů ptáků, u některých odhadli i počet hnízdicích párů: 3-5 potápky rudokrké (*Podiceps grisegena*), 100 potápky černokrké, 130 kormorána velkého, 1 labuť velké (*Cygnus olor*), 10-12 vodouše rudonohého, 8 tenkozobce opačného (*Recurvirostra avosetta*), 40 rybáka černého. Pozorován byl polák malý (*Aythya nyroca*), pisila čáponohá, racek černočelý (*Larus melanocephalus*), pár morčáka bílého (*Mergus albellus*), chřástal malý, rybák bělokřídlý a celá řada pěvců.

Poslední jarní Erolia se uskutečnila 3.-10.5.1997. Parta tábořila poblíž bývalé kačenárny u rybníka CH-4, v nedalekém zděném domku byli ubytováni 2 holandské studenty, kteří na lokalitě studovali floru a faunu. V těchto místech občas chytal do dvou sítí Š. Danko. Východočeši umístili síť jak na bahno, tak do křoví a na volná prostranství. Celkem okroužkovali 463 ptáků, z toho 51 bahňáků (21 vodoušů bahenních). Na rákosinové druhy připadlo 284 ex., mezi nimi bylo 188 rákosníků proužkovaných. Úspěchem bylo chycení 8 lindušek rudokrkých, 1 budníčka pruhohlavého (*Phylloscopus inornatus*) a do stepi v tuto dobu zatoulaného králíčka obecného (*Regulus regulus*).

V předchozích odstavcích jsem se pokusil velmi stručně shrnout atmosféru a výsledky jednotlivých výprav východočechů k PR Senné-rybníky a Zemplínské Šíravě v letech 1973 až 1997 za účelem hromadného odchytu a kroužkování ptáků. Součtem těchto výsledků získáme následující čísla. Celkem bylo chyceno a okroužkováno 6983 ptáků 125 druhů 13 řádů. Nejví-

ce připadá dle očekávání na pěvce co do počtu druhů (64 – 51,2 %) i jedinců (4562 – 65,3 %). Na druhém místě jsou bahňáci z řádu dlouhokřídlých, za nimiž byly první výpravy vlastně organizovány, s počtem 24 druhů (19,2 %) a 1903 ptáků (27,3 %). Protože se druhová skladba poněkud liší od výsledků hromadných odchytů ptáků z mnoha míst v ČR, pokusím se ji stručně komentovat.

Potápky (2 černokrké a 6 malých) byly chyceny náhodně do soustav sítí na bahnech. Podobně 2 bukáčci malí a volavka vlasatá. V létě 1981 uvízl v síti také kvakoš noční, ale dokázal se z ní vymanit. Kachen se chytlo většinou v noci 6 druhů, 62 ex. Nejvíce 33 čírek obecných, 11 březňáček, 10 čírek modrých a 5 lžičáků pestrých (*Anas clypeata*). Dravci byli chytáni ve větší míře (max. na 3 stanovištích s vycpanými výry) po roce 1977 především zásluhou B. Beneše. Do celkového počtu odchycených 10 druhů a 155 ex. jsou zahrnuti i 2 orli křiklaví, chycení ze zvědavosti na hnízdištích jinak kontrolovaných Š. Dankem mimo PR. Nejhojnější byla dle očekávání káně lesní (68) a poštolka obecná (43), dále 16 motáků lužních, 12 motáků pochopů, 7 jestřábů lesních, 3 ostříži lesní, 2 včelojedi lesní, poštolka rudonohá a moták stepní. Hodně úsilí jsme vynaložili pokusům o odchyt křepelek polních; nakonec se podařilo chytit 3, ale jedna unikla při manipulaci v táboře bez kroužku. Větší úspěch při odchytu krátkokřídlých by vyžadoval cílené akce. Takto se jich chytlo více méně náhodně jen 15 a to 6 chřástalů vodních (*Rallus aquaticus*), 5 chřástalů kropenatých (*Porzana porzana*), 3 slípky zelenonohé (*Gallinula chloropus*) a 1 lyska černá (*Fulica atra*). Mezi bahňáky dominovali především zásluhou jarních nočních odchytů jespáci bojovní (469 ex. okroužkovali jen východočeši), vodouši bahenní (471) a bekasiny otavní (224). Dalšími nejpočetnějšími z vodoušů byli vodouš rudonohý a vodouš šedý. Druhová skladba chycených jespáků rodu *Calidris* byla ovlivněna relativně časnými termíny akcí před hlavním obdobím jejich tahu. Nejvíce z nich bylo okroužkováno 163 jespáků malých (*C. minuta*), 109 jespáků obecných a 61 jespáků křivozobých. Ze vzácnějších druhů kromě již dříve zmíněného jespáka skvrnitého bylo chyceno 16 jespáček ploskozobých, 10 lyskonohů úzkozobých, koliha malá, kulík mořský, 2 kulíci bledí apod. Rackové chechtaví nebyli příliš vítanými hosty v sítích s velkými oky. Přesto jsme jich kroužkovali 44, rybáků černých 13. Je zajímavé, že se nechytl žádný z rybáků bahenních (*Chlidonias hybridus*), kteří na lokalitě v některých letech také úspěšně hnízdili. Z řádu měkkozobých bylo jednak v křovinách u Cibavky a také cíleným odchycem u napaředla kroužkováno 46 hrdlíček divokých. Kukaček obecných se chytlo 6, ledňáček říčních 50, většina z nich pod mostem přes Černou vodu. Ze šplhavců bylo ve stepi chyceno 6 strakapoudů velkých a 8 krutihlavů obecných. Druhová skladba chycených ptáků nejpočetnějšího řádu pěvců odpovídá prostředí v okolí rezervace a hlavně termínům jarních i letních akcí v období migrace některých z nich. Nápadné to je např. u budníčků větších táhnoucích na podzim dříve a budníčků menších (*Phylloscopus collybita*) v poměru 199:14, rákosníků obecných a rákosníků zpěvných (*Acrocephalus palustris*) 256:26, lindušky lesní a lindušky luční 94:1 apod. Nejpočetněji byli zastoupeni pěnicovití (*Sylviidae*) 18 druhy a 2290 ex. (50,2 %). Mezi nimi bylo 1024 rákosníků proužkovaných, 319 pěnic hnědokřídlých,

149 pěnic pokřovních (*Sylvia curruca*), 109 cvrčilek slavíkových atd. Naopak pěnic černohlavých (*S. atricapilla*) jen 46. Mezi kroužkovanými ptáky nejsou příliš početně zastoupeni drozdovití (*Turdidae*). Z této čeledi připadlo nejvíce na bramborníčky hnědé 89, červenku obecnou 26, bramborníčka černohlavého (*Saxicola rubicola*) 16. Poměr slavíka obecného a slavíka tmavého byl 26:24. Z lejsků se chytly všechny 4 střeoevropské druhy, nejvíce 44 lejsků černohlavých, lejsků malý (*Ficedula parva*) pouze jeden. Nesnadno chytatelných žluv hajních (*Oriolus oriolus*) bylo kroužkováno 8 a převážně v srpnových termínech 193 protahujících ťuhýků obecných. Cíleným odchytom v rákosí a orobinci se v posledních letech podařilo okroužkovat 62 sýkořic vousatých a 353 strnadů rákosních. Velmi vzácně byly v daném prostředí a čase zastoupeny sýkory: 6 lužních (*Parus montanus*), 4 modřinky (*P. caeruleus*) a 2 koňadry (*P. major*). Střízlíci obecní (*Troglodytes troglodytes*) se chytli jen 2 a málo bylo také pěnkavovitých. Osm skřivanů polních (*Alauda arvensis*) se chytlo náhodně. Mezi konipasů bylo okroužkováno nejvíce 294 konipasů lučních, konipasů bílých (*Motacilla alba*) jen 19 a v netypickém prostředí také 1 konipas horský (*M. cinerea*).

Kromě kroužkování ptáků, shromažďování biometrických dat, zaznamenávání průběhu pelichání a vedení poznámek o stavu lokality a pozorovaných druzích ptáků jsme v srpnu 1979 na požádání 2 pracovníků katedry polovnictva VŠ veterinární z Košic prováděli výtěry kloak chycených bahňáků (4 druhů) a racků chechtavých pro kultivaci případných patogenních kultur. Při této příležitosti je dlužno poznamenat, že jsme za celou dobu pobytů u rezervace neměli žádné zdravotní potíže pramenící ze zhoršených hygienických podmínek, resp. pití nepřevařené vody z napajedla pro krávy (pouze v prvních letech).

Výsledky kroužkování ptáků

Jedním z cílů kroužkování ptáků je získat zpětná hlášení (ZH), nejlákavější jsou zahraniční (ZZH). Ze zkušenosti je známo, že nejvyšší % ZH je dosahováno u druhů, které jsou v mnoha zemích předmětem legálního i nelegálního lovu nebo, podobně jako v našem případě, hromadného odchytu ornitology. Týká se to především kachen, dravců, holubů a také bahňáků. Kompletní vyhodnocení ZH ptáků kroužkovaných všemi ornitology na východním Slovensku bude snadné až po vložení všech dat do počítačové databáze, což v současné době u kroužkovací stanice Národního muzea v Praze postupně probíhá. V následujícím informativním nástinu jsem proto vycházel u bahňáků jen ze ZH publikovaných V. Hájkem v letech 1970-1991 a mnou do roku 1998 v oběžnicích Skupiny pro výzkum bahňáků v Československu, resp. v České a Slovenské rep., které si však nečiní nárok na úplnost. K nim jsem připojil ZZH P. Kaňuščáka a M. Šnajdara uveřejněná KANUŠČÁKEM (1998, 1999). Neprobíral jsem Zprávy ČSO, v nichž bývají v informacích kroužkovací stanice publikovány často jen „nejpozoruhodnější“ nálezy.

Jak jsem zmínil již vpředu, první ZZH bahňáků jsme získali již v prvním roce po zahájení hromadných odchytů (1973). Z oběžníků „Skupiny“ se mně podařilo vyhledat 117 ZZH bahňáků ze Senného, které kromě „výchoďochů“ kroužkovali na této lokalitě P. Kaňuščák, M. Šnajdar, Š. Danko,

M. Balla, E. Hrtan jun., P. Kaňuch, H. Matušík, V. Sviečka, V. Votýpka a F. Zicha. Tato ZZH se týkají 15 druhů. Nejvíce jich připadá na bekasinu otavní (37), jespáka bojovného (31) a jespáka obecného (16); dále 7 na vodouše bahenního a čejku chocholatou, 6 na jespáka křivozobého, 3 na vodouše rudonohého, po 2 na jespáka malého a písíka obecného, po 1 ZZH došlo u kulíka říčního, jespáka šedého, jespáka písčného, břehouše černoocasého, tenkozobce opačného a slučky malé.

ZZH přišla ze 20 zemí. Dle očekávání nejvíce 51 z Itálie, dále 16 z Francie, 14 z bývalého Sovětského svazu, 8 ze západoafrické Mali, 7 ze Španělska, 5 z Finska, po 2 z Tuniska a Alžírsko a po jednom ze Švédska, Anglie, Irska, Polska, Srbska, Malty, Turecka, Senegal, Čadu, Guineje Bissau, Zimbabwe a z lodi u západního břehu Afriky. V republice Mali u tzv. vnitřní delty řeky Niger (vzdálené 4650 km) bylo uloveno 8 jespáků bojovných, po 8 také v Itálii a bývalém SSSR (Rusko, Ukrajina). Dvě z nich pocházejí z oblasti Vorkuty za severním polárním kruhem (3200 km). Nejvzdálenější nález se však týká vodouše bahenního kroužkovaného Š. Dankem 3.8.1991 a kontrolovaného (nezabitého!) 11.1.1992 v Zimbabwe ve vzdálenosti 7500 km.

Ve zmíněném souboru je registrováno také 16 případů zastižení cizích okroužkovaných bahňáků v Senném. Týkají se kulíka říčního, tenkozobce opačného, vodouše bahenního, vodouše rudonohého, jespáka malého, jespáka obecného a jespáka bojovného. Zeměmi původu (kroužkování) jsou 6x Polsko (vesměs kolem ústí řeky Visly), Německo, Švédsko, Finsko, Maďarsko a Rusko.

O ZZH ostatních druhů ptáků kroužkovaných v Senném se zmiňuje KAŇUŠČÁK (1998, 1999), který tam spolu s M. Šnajdarem chytal nejčastěji zjara do pevných 25 m dlouhých sítí, v nichž uvízlo také dost kachen. ZZH kachny divoké získali z Maďarska, Německa a Holandska; z Itálie po 1 nálezu čírky obecné, čírky modré, lžičáka pestrého a poláka velkého, 1 lžičák byl hlášen také z Francie. Z ostatních druhů pak uvádí jen mladého racka chechtavého, který byl po 3 měsících hlášen z Maďarska.

Pravděpodobnost ZZH drobných pěvců je velmi malá. Přesto věřím, že některá došla, již byla nebo budou publikována. Zatím jsou známa jen 2 ZZH strnadů rákosních. Samice označená M. Marečkem 29.4.1992 byla kontrolována 19.10. téhož roku v ústí řeky Mirny na chorvatském pobřeží Jadranu. Na stejném místě byla po dvou měsících kontrolována také mladá samice, kterou kroužkoval K. Dohnal 6.9.1994.

Rozbor kroužkovacích výsledků není cílem tohoto příspěvku. Ten má především ukázat, kdy a jak byl na východním Slovensku úspěšně zahájen výzkum problematiky tahu ptáků podle přání prof. O. Feriance a dokumentovat podíl východočechů na jeho iniciování.

Poděkování

Ze stručného nástinu aktivity „východočechů“ v PR Senné-rybníky a jejím okolí je zřejmé, že dosažení popsaných výsledků nebylo dílem jednotlivců, ale vyžadovalo sehraný tým, jehož jednotliví členové dobrovolně obětovali své osobní volno a fyzickou námahu ve prospěch záslužné věci v drsných podmínkách daleko od svých domovů. Všem, které jsem na začátku tohoto příspěvku vyjmenoval, bez ohledu na to, kolikrát a v které

době vážili dlouhou cestu, chci tímto za jejich aktivní pomoc upřímně poděkovat.

Souhrn

Popsána je jedna z nejdůležitějších ornitologických lokalit ve střední Evropě přírodní rezervace Senné-rybníky (okres Michalovce, východní Slovensko, obr. 1) a její charakteristická avifauna. Skupina východočeských ornitologů a jejich přátel z jiných částí České republiky iniciovala na tomto území v roce 1973 výzkum migrace ptáků metodou hromadného odchytu do nárazových sítí a kroužkování. Zpočátku se orientovala jen na bahňáky, později také na ostatní skupiny ptáků, zejména pěvce, dravce a sovy. Během 31 krátkodobých exkurzí v jarním a letním období bylo v letech 1973-1997 chyceno a okroužkováno 6983 ptáků 125 druhů 13 řádů. Jejich přehled je uveden v tabulce č. 1. Mezi nejvýznamnější patří volavka vlasatá (*Ardeola ralloides*), jespák škvřnitý (*Calidris melanotos*), budníček pruhohlavý (*Phylloscopus inornatus*) a z řádu letounů (*Chiroptera*) netopýr obrovský (*Nyctalus lasiopterus*). Uveden je stručný popis průběhu jednotlivých výprav a na závěr výčet některých publikovaných zahraničních zpětných hlášení bahňáků a kachen.

Summary

One of the most important ornithological sites of the Middle Europe – nature preserve Senné-rybníky (Michalovce district, Eastern Slovakia, see Fig. 1) and its characteristic avifauna is described in the paper. A group of eastern-bohemian ornithologists and their friends from other parts of the Czech Republic initiated a research of bird migration in this locality by mist-netting and ringing. In the beginning, this working group concentrated on waders only, later also on other bird families, especially on the Passerines, birds of prey and owls. During 31 spring and summer short excursions, 6,983 birds belonging to 125 species and 13 orders were caught and ringed during 1973 – 1997 (see Tab. I). The most interesting species caught were: the Squacco Heron (*Ardeola ralloides*), Pectoral Sandpiper (*Calidris melanotos*), Yellow-browed Warbler (*Phylloscopus inornatus*) and the Greater Noctule (*Nyctalus lasiopterus*) of the order *Chiroptera*. Published outlandish recoveries of waders and ducks are listed in the paper.

Literatura

- BENEŠ B., DANKO Š., 1995: K výskytu motáka stepního (*Circus macrourus*) na východním Slovensku. *Buteo*, 7: 78-81.
- DANKO Š., 1988: Druhý doložený výskyt pobřežníka škvřnitého (*Calidris melanotos*) na Slovensku. *Haja*, 3-4 (1986-87): 112-114.
- DANKO Š., 1995: Vodné a na vodu viazané vtáctvo rybníčnej oblasti Senné – Iňačovce (východné Slovensko) v rokoch 1975-1994. *Tichodroma*, 8: 22-47.
- HANÁK V., DANKO Š., 1975: Netopýr obrovský (*Nyctalus lasiopterus*) – nový člen naší savčí fauny. *Živa*, 61(1): 33-35.
- HUDEC K., ČAPEK M., HANÁK F., KLIMEŠ J., PAVÍZA R., 2003: Soustava a české názvosloví ptáků světa. *Muzeum Komenského, Přerov*.
- KANUCH P., 1999: Senné – ohrozený raj vtáctva. *Vtáčie správy X/2, Spoločnosť pre ochranu vtáctva na Slovensku. Bratislava 1999*: 6-7.
- KANUŠČÁK P., 1998: Výsledky vlastného kroužkovania vtákov na Slovensku v rokoch 1963-1998. *Tichodroma*, 11: 159-181.

- KAŇUŠČÁK P., 1999: Výsledky krúžkovania vlákov †Michalom Šnajdarom v rokoch 1971-1988. *Tichodroma*, 12: 119-128.
- MOŠANSKÝ A., 1978: Avifauna východného Slovenska a katalóg ornitologických zbierok Východoslovenského múzea, II. časť (non-Passeriformes 2). *Zborník Východoslov. múzea v Košiciach XIX, séria AB – prírodné vedy*: 67-179.
- MOŠANSKÝ A., PAČENOVSKÝ S., 1993: Hniezdenie volavky popolavej (*Ardea cinerea*) v krovinách a litorálnych porastoch na Slovensku. *Tichodroma*, 6: 53-62.
- ROBBINS CH. S., BRUUN B., ZIM H. S., 1966: A Guide to Field Identification Birds of North America. *Golden Press, Inc., New York*.
- VOSKÁR J., 1978: Vplyv budovania rybničnej oblasti v Iňačovciach na avifaunu ŠPR Senné. *Výskumné práce z ochrany prírody 1, Bratislava*: 3-86.
- ŽĎÁREK P., 1990: Příspěvek k otázce pelichání střeoevropské populace cvrčilky slavíkové (*Locustella luscinioides*). *Zprávy ČSO*, 32: 10-14.
- ŽĎÁREK P., VOSKÁR J., 1972: Výskyt keptušky stepní (*Chettusia gregaria* Pall.) v ČSSR. *Ochrana fauny VI (2)*: 85-87.

Tab. 1: Počet východočechy chycených a okroužkovaných ptáků v PR Senné-rybníky v letech 1973-1997.

Tab.1: Number of birds caught and ringed by the eastern-bohemians in Senné-rybníky during 1973 – 1997.

<i>Tachybaptus ruficollis</i>	6	<i>Gallinago gallinago</i>	224
<i>Podiceps nigricollis</i>	2	<i>Limosa limosa</i>	5
<i>Ardeola ralloides</i>	1	<i>Numenius phaeopus</i>	1
<i>Ixobrychus minutus</i>	2	<i>Numenius arquata</i>	2
<i>Anas strepera</i>	2	<i>Tringa erythropus</i>	17
<i>Anas crecca</i>	33	<i>Tringa totanus</i>	47
<i>Anas querquedula</i>	10	<i>Tringa nebularia</i>	37
<i>Anas platyrhynchos</i>	11	<i>Tringa ochropus</i>	15
<i>Anas clypeata</i>	5	<i>Tringa glareola</i>	471
<i>Aythya fuligula</i>	1	<i>Actitis hypoleucos</i>	124
<i>Pernis apivorus</i>	2	<i>Calidris minuta</i>	163
<i>Circus aeruginosus</i>	12	<i>Calidris temminckii</i>	34
<i>Circus macrourus</i>	1	<i>Calidris melanotos</i>	1
<i>Circus pygargus</i>	16	<i>Calidris ferruginea</i>	61
<i>Accipiter gentilis</i>	7	<i>Calidris alpina</i>	109
<i>Buteo buteo</i>	68	<i>Limicola falcinellus</i>	16
<i>Aquila pomarina</i>	2	<i>Philomachus pugnax</i>	469
<i>Falco tinnunculus</i>	43	<i>Phalaropus lobatus</i>	10
<i>Falco vespertinus</i>	1	<i>Larus canus</i>	1
<i>Falco subbuteo</i>	3	<i>Larus ridibundus</i>	44
<i>Coturnix coturnix</i>	2	<i>Chlidonias niger</i>	13
<i>Rallus aquaticus</i>	6	<i>Columba oenas</i>	1
<i>Porzana porzana</i>	5	<i>Streptopelia turtur</i>	46
<i>Gallinula chloropus</i>	3	<i>Cuculus canorus</i>	6
<i>Fulica atra</i>	1	<i>Tyto alba</i>	7
<i>Vanellus vanellus</i>	24	<i>Asio otus</i>	71
<i>Pluvialis squatarola</i>	2	<i>Asio flammeus</i>	20
<i>Charadrius hiaticula</i>	9	<i>Alcedo atthis</i>	50
<i>Charadrius dubius</i>	58	<i>Jynx torquilla</i>	8
<i>Char. alexandrinus</i>	1	<i>Dendrocopos major</i>	6
<i>Lymnocyptes minimus</i>	3	<i>Alauda arvensis</i>	8
<i>Riparia riparia</i>	612	<i>Phylloscopus sibilatrix</i>	20
<i>Hirundo rustica</i>	146	<i>Sylvia atricapilla</i>	50
<i>Delichon urbica</i>	32	<i>Sylvia borin</i>	44
<i>Motacilla alba</i>	19	<i>Sylvia communis</i>	319
<i>Motacilla flava</i>	294	<i>Sylvia curruca</i>	149
<i>Motacilla cinerea</i>	1	<i>Sylvia nisoria</i>	10
<i>Anthus trivialis</i>	94	<i>Regulus regulus</i>	1
<i>Anthus pratensis</i>	1	<i>Muscicapa striata</i>	31
<i>Anthus cervinus</i>	11	<i>Ficedula hypoleuca</i>	44
<i>Troglodytes troglodytes</i>	2	<i>Ficedula albicollis</i>	2
<i>Erithacus rubecula</i>	26	<i>Ficedula parva</i>	1
<i>Luscinia luscinia</i>	24	<i>Panurus biarmicus</i>	66
<i>Luscinia megarhynchos</i>	26	<i>Parus montanus</i>	6
<i>Luscinia svecica</i>	2	<i>Parus major</i>	2

Tab. 1: – pokračování.

Tab.1: – continue.

<i>Phoenicurus ochruros</i>	3	<i>Parus caeruleus</i>	4
<i>Phoenicurus phoenicurus</i>	6	<i>Sitta europaea</i>	5
<i>Saxicola rubetra</i>	89	<i>Remiz pendulinus</i>	25
<i>Saxicola rubicola</i>	16	<i>Oriolus oriolus</i>	8
<i>Oenathe oenanthe</i>	1	<i>Lanius collurio</i>	196
<i>Turdus merula</i>	1	<i>Pica pica</i>	3
<i>Turdus philomelos</i>	4	<i>Corvus cornix</i>	3
<i>Locustella naevia</i>	5	<i>Sturnus vulgaris</i>	13
<i>Locustella fluviatilis</i>	1	<i>Passer domesticus</i>	1
<i>Locustella luscinioides</i>	109	<i>Passer montanus</i>	32
<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>	1024	<i>Fringilla coelebs</i>	2
<i>Acrocephalus scirpaceus</i>	256	<i>Carduelis chloris</i>	24
<i>Acrocephalus palustris</i>	26	<i>Carduelis carduelis</i>	9
<i>Acrocephalus arundinaceus</i>	52	<i>Carduelis cannabina</i>	21
<i>Hippolais icterina</i>	10	<i>Emberiza citrinella</i>	1
<i>Phylloscopus trochilus</i>	199	<i>Emberiza schoeniclus</i>	353
<i>Phylloscopus collybita</i>	14	<i>Miliaria calandra</i>	2
<i>Phylloscopus inornatus</i>	1	Celkem/Total	6983